

Priloga: Rzd-01-14-00010-01

Datum: 17.6.2014

opis enote žive kulturne dediščine

1. IDENTIFIKACIJA ENOTE

EID: **2-00036**

Ime enote: **Slamnikarstvo na Domžalskem**

Sinonimi imena enote:

Izdelovanje slamnatih kit, slamnikov in kranjskih cekarjev

2. OPIS ENOTE DEDIŠČINE

Zvrst dediščine: **gospodarska znanja in veščine**

Podzvrsti:

rokodelska in obrtniška znanja

Tipološka gesla:

pletenje kit, oblikovanje slame, izdelava klobukov, izdelava cekarjev

Kratek opis:

Slamnikarstvo je domača obrt izdelovanja slamnikov in cekarjev iz pletenih slamnatih kit. V 18. stol. se je razvila v lhanu in se razširila v Domžale in okolico, kjer je v 19. stol. prerasla v produkcijo slamnikov v obrtnih delavnicah in tovarnah.

Opis:

Slamnikarstvo je domača obrt, ki zajema pletenje ploščatih slamnatih kit ter izdelovanje slamnikov in cekarjev. V 18. stoletju se je začela razvijati na območju lhana, Domžal in okolice, kjer je v zadnjih desetletjih 19. stoletja prerasla v slamnikarsko produkcijo v obrtnih delavnicah in tovarnah. Te so v razcvetu letno izdelale več kot milijon slamnikov za domači in tuji trg. S slamnikarstvom na tradicionalen način se danes ukvarjajo le še redki posamezniki, ki si s prikazovanjem pletenja slamnatih kit in izdelave slamnikov in cekarjev na različnih prireditvah in delavnicah prizadevajo za ohranjanje tradicionalne obrti, ki je že delno zamrla. Izdelke iz slame izdelujejo tudi za prodajo. Slamnikarska dediščina se je ohranila kot element gorenjske narodne noše, katere del je kranjski cekar. Po slamnikarski dediščini se imenujeta domžalska Slamnikarska ulica ter lokalno glasilo Slamnik. Pšenična kita je v grbu in zastavi občine Domžal ter grbu občine Dol pri Ljubljani. Leta 2012 so v Domžalah odprli Slamnikarski muzej s stalno razstavo 300 let slamnikarstva na Slovenskem.

Slamo za pletenje slamnatih odbirajo poleti, po ročni žetvi žit. Iz snopa izberejo najlepše bilke, jih zvežejo v pušeljne in posušijo na soncu. Suhi slami porežejo klasje, jo odrežejo pri prvem kolencu in razporedijo po debelini. Slamice zvežejo in spletajo v kito z ovijanjem v določenem vrstnem redu z ene na drugo stran. Ko slamico popletejo, jo podaljšajo z novo in zapletejo v kito. Slamice med pletenjem večkrat namočijo. Kite spletajo iz 4 do 21 slamic, največkrat iz 7 slamic.

Slamnik začnejo šivati iz sredine navzven ročno, tako da nastane manjši okrogli sešitek, s katerega se šivanje nadaljuje strojno s polaganjem slamnatih kit ene na drugo (naloženo šivanje). Kito pred šivanjem nataknejo na leseno odvijalno napravo – vreteno ali motovilo, s katerega se pri šivanju enakomerno odvija. Velikost slamnika se prilagodi velikosti modela. Dokončno obliko slamnik dobi v preši, v njej se tudi impregnira. Nazadnje prišijejo notranje in zunanje trakove iz

blaga in drugo okrasje.

Izdelovanje cekarjev poteka po lesenem modelu. Slamnate kite namočijo in odberejo po ustrezni debelini. Z iglo za prepletanje ter leseno deščico za dvigovanje prepletajo slamnate kite. V že izdelan cekar vpletejo značilne motive, kot so Triglav, srce, napis IHS in drugi, iz slamnatih kit, pobarvanih črno, modro, rdeče in zeleno. Nato cekar pretolčejo, snamejo z modela in mu dodajo ročaje.

Pletenje slamnatih kit kot domača obrt se je začelo razvijati v začetku 18. stoletja na območju Ihana, nato se je razširilo v Domžale, Lukovico, Mengeš, Kamnik, Dol pri Ljubljani, Moravče in Trzin. V preteklosti so ženske v zimskem času pletle slamnate kite in jih prodajale za slamnike. Pletle so večinoma v hribovskih predelih okoli Domžal, v ravninskih pa so slamnike šivali. Kite so povezovale v butare, po katere je vsak teden prišel kitar in jih odnesel izdelovalcem slamnikov in cekarjev. Od druge polovice 18. pa do srede 20. stoletja je bil slamnik poletno delovno pokrivalo kmečkega prebivalstva, višje družbene plasti so modno obliko sprejele v začetku 19. stoletja. Pod vplivom meščanske mode so jih v prazjno nošo sprejele tudi kmečke ženske. V manjši meri so iz slamnatih kit izdelovali tudi značilne gorenjske ali kranjske cekarje, vse od srede 18. stoletja. Sprva so slamnike in cekarje šivali ročno po hišah, v prvi polovici 19. stoletja pa so se v Domžalah pojavile prve obrtne delavnice, ki so s prihodom Tirolcev v drugi polovici 19. stoletja prerasle v slamnikarske tovarne. Slamnikarska domača obrt se je po industrializaciji slamnikarstva omejila na pletenje slamnatih kit, ki so jih tovarne odkupovale. Ko so tirolski tovarnarji odprli podružnice po Evropi, so začele domžalske slamnikarice hoditi na sezonsko delo v tujino ter se pozneje tudi množično izseljevati, predvsem v ZDA. Slamnikarska industrija je vrhunec doživela na prelomu 19. v 20. stoletje, ko je v Domžalah in okolici obstajalo kar 25 slamnikarskih podjetij, tovarn in obrtnih delavnic. Po drugi svetovni vojni je slamnikarska industrija postopoma zamrla, zadnje podjetje Univerzale Domžale leta 2003.

Datacija:

18. stol., 1780 (omemba), 19. stol., 20. stol.

3. LOKACIJA ENOTE DEDIŠČINE

Naselje: **DOMŽALE (DOMŽALE)**

Opis lokacije:

Domžale in širša okolica

Geokode lokacije (G-K koordinate centroida): Y: **469600** X: **111380**

4. NOSILEC IZROČILA, ZNANJA ALI DEJAVNOSTI več nosilcev

5. KARAKTERISTIČNI PRIKAZ

Foto datoteka: **KF_02_00036.jpg**

Avtorstvo in avtorske pravice prikaza:

Tjaša Zidarič, 2014

6. VARSTVENE USMERITVE ZA ENOTO

Kategorija usmeritev: **drugi ukrepi ohranjanja žive dediščine**

Opis usmeritev:

osnovne varstvene usmeritve za živo dediščino

7. PRISTOJNOSTI

Pristojna institucija: **Medobčinski muzej Kamnik**

Strokovna področja:

etnologija

8. POVEZAVA ENOTE Z DRUGIMI ENOTAMI REGISTRA

Register žive kulturne dediščine:

Register nepremične kulturne dediščine:

Domžale - Godbeni dom (EŠD 13709)

Register premične kulturne dediščine:

Slovenski etnografski muzej

Tehniški muzej Slovenije

Medobčinski muzej Kamnik

9. UTEMELJITEV VPISA

Slamnikarstvo je bilo med 18. in 20. stoletjem ena izmed pomembnejših obrti na Slovenskem in je pomemben del slovenske kulturne dediščine. Z oživljanjem si lokalno prebivalstvo prizadeva za ohranjanje in popularizacijo obrti, ki je že delno zamrla. Prek delavnic se znanje in tradicija pletenja slamnatih kit ter izdelovanja slamnikov in cekarjev prenašata na mlajše generacije. Oživljanje slamnikarstva ima pomembno povezovalno vlogo v lokalni skupnosti, pripomore h krepitvi lokalne identitete ter pomeni priložnost za tržno dejavnost in dopolnjevanje turistične ponudbe območja, na katerem je prisotno, in tudi prispeva k njegovi pestrosti in posebnosti.

10. OMEJITVE GLEDE JAVNOSTI PODATKOV

Omejitve: **ni omejitev glede javnosti podatkov**

11. OPOMBE

12. KVALITETA PODATKOV

Natančnost centroida: **> 30 m**

Natančnost območja: **območje ni določeno**

13. VPIS V REGISTER

Vpis dne: **17.6.2014**

Št.: **Rzd-01-14-00010-03**

Razlog: **pobuda**

14. SPREMEMBA REGISTRA

Sprememba dne:

Št.:

Razlog:

15. IZBRIS IZ REGISTRA

Izbris dne:

Št.:

Razlog:

16. ZAZNAMKI

Številka: Rzd-01-14-00010-11-01

Datum: 17.6.2014

opis nosilca enote žive dediščine

1. IDENTIFIKACIJA ENOTE DEDIŠČINE

EID: **02-00036**

Ime enote: **Slamnikarstvo na Domžalskem**

2. NOSILEC IZROČILA, ZNANJA ALI DEJAVNOSTI

Nosilec:

Identifikacija nosilca: **69**

**Kulturno umetniško društvo Fran Maselj Podlimbarski
Krašnja 14, 1225 Lukovica**

3. OPIS DEJAVNOSTI NOSILCA

Opis (posebnosti glede na opis enote dediščine):

Slamnate kite pletejo članice Kulturnega umetniškega društva Fran Maselj Podlimbarski iz Krašnje. Društvo je bilo registrirano v letu 1955. V društvu se ukvarjajo z različnimi dejavnostmi, veliko pozornosti namenjajo ohranjanju naravne in kulturne dediščine domačega kraja, kamor spada tudi pletenje kit iz pšenične slame. Slamo pridobivajo po starem postopku z ročnim žetjem na okoliških njivah. Dejavnost je v društvu oživila v 80-ih letih na pobudo šolske učiteljice Vere Bleguš. Znanje prek delavnic za otroke v vaški šoli in tudi drugih šolah po nekaterih slovenskih krajih prenašajo na mlajše generacije. Pletenje kit kot lokalno kulturno dediščino predstavljajo na različnih prireditvah in sejmihi po Sloveniji in izven nje, pletejo tudi s stanovalci domov starejših občanov. V prostorih nekdanje vaške gostilne v Krašnji so uredili manjšo krajevno muzejsko zbirko, s katero predstavljajo tudi slamnikarsko obrt.

4. LOKACIJA NOSILCA

Naselje: **KRAŠNJA (LUKOVICA)**

Geokode lokacije (G-K koordinate centroida): Y: **480815** X: **113785**

5. KARAKTERISTIČNI PRIKAZ

Foto datoteka: **KF_02N_00069.jpg**

Avtorstvo in avtorske pravice prikaza:

Tjaša Zidarič, 2014

6. OPOMBE

7. KVALITETA PODATKOV

Natančnost centroida: **1 m - 3 m**

8. VPIS NOSILCA

Vpis dne: **17.6.2014**

Razlog: **pobuda**

Številka: **Rzd-01-14-00010-03**

9. SPREMEMBA NOSILCA

Sprememba dne:

Razlog:

Številka:

10. IZBRIS NOSILCA

Izbris dne:

Številka:

Razlog:

11. ZAZNAMKI

Številka: Rzd-01-14-00010-11-02

Datum: 17.6.2014

opis nosilca enote žive dediščine

1. IDENTIFIKACIJA ENOTE DEDIŠČINE

EID: **02-00036**

Ime enote: **Slamnikarstvo na Domžalskem**

2. NOSILEC IZROČILA, ZNANJA ALI DEJAVNOSTI

Nosilec:

Identifikacija nosilca: **70**

Joži Košak

Brejševa 27, 1230 Domžale

3. OPIS DEJAVNOSTI NOSILCA

Opis (posebnosti glede na opis enote dediščine):

Slamnike in cekarje izdeluje Joži Košak, ena izmed zadnjih slamnikaric, ki še zna izdelati slamnik in gorenjski cekar. Izdelovanja slamnikov se je izučila v tovarni Univerzale Domžale, v kateri je začela delati leta 1963 in bila tam zaposlena 36 let, vse do upokojitve. Pletenja cekarjev se je naučila od izdelovalke cekarjev Marije Ovijač iz Most pri Komendi v 90-ih letih 20. stoletja. Slovensko slamnikarsko kulturno dediščino ohranja s prikazovanjem izdelave tradicionalnih slamnikov in cekarjev na različnih sejmi in prireditvah ter v Slamnikarskem muzeju. Občasno izdelava tudi kakšen slamnik ali cekar po naročilu iz pšeničnih domačih kit, ki nastanejo na predstavitvah.

4. LOKACIJA NOSILCA

Naselje: **DOMŽALE (DOMŽALE)**

Geokode lokacije (G-K koordinate centroida): Y: **469187** X: **110141**

5. KARAKTERISTIČNI PRIKAZ

Foto datoteka: **KF_02N_00070.jpg**

Avtorstvo in avtorske pravice prikaza:

Tjaša Zidarič, 2014

6. OPOMBE

7. KVALITETA PODATKOV

Natančnost centroida: **1 m - 3 m**

8. VPIS NOSILCA

Vpis dne: **17.6.2014**

Številka: **Rzd-01-14-00010-03**

Razlog: **pobuda**

9. SPREMEMBA NOSILCA

Sprememba dne:

Številka:

Razlog:

10. IZBRIS NOSILCA

Izbris dne:

Številka:

Razlog:

11. ZAZNAMKI

Številka: Rzd-01-14-00010-11-03

Datum: 17.6.2014

opis nosilca enote žive dediščine

1. IDENTIFIKACIJA ENOTE DEDIŠČINE

EID: **02-00036**

Ime enote: **Slamnikarstvo na Domžalskem**

2. NOSILEC IZROČILA, ZNANJA ALI DEJAVNOSTI

Nosilec:

Identifikacija nosilca: **71**

Sergej Pajk

Tržaška cesta 62, 1000 Ljubljana

<http://www.pajk-klobuki.si>

3. OPIS DEJAVNOSTI NOSILCA

Opis (posebnosti glede na opis enote dediščine):

Slamnike izdeluje Sergej Pajk v klobučarski delavnici Pajk klobuki, ki deluje že od leta 1927. Kot predstavnik tretje generacije klobučarjev je obrt v Ljubljani začel leta 1991, po vrnitvi iz emigracije iz Kanade z očetom. Izdelovanje slamnikov je začel prvi, zaradi ohranjanja in oživiljanja tradicionalne obrti, ki so je v sedanjosti večji le še redki. Slamnikarske obrti se je priučil v Signi pri Firencah pri mojstrih izdelovanja slamnikov ter od izdelovalke slamnikov Joži Košak iz Domžal. Raznovrstne moške in damske slamnike izdeluje za prodajo, iz ročno pletenih pšeničnih slamnatih kit. Izdeluje tudi tradicionalne solinarske slamnike. Njegovi izdelki imajo certifikat Obrtne zbornice Rokodelstvo Art & Craft Slovenija.

4. LOKACIJA NOSILCA

Naselje: **LJUBLJANA (LJUBLJANA)**

Geokode lokacije (G-K koordinate centroida): Y: **460297** X: **100066**

5. KARAKTERISTIČNI PRIKAZ

Foto datoteka: **KF_02N_00071.jpg**

Avtorstvo in avtorske pravice prikaza:

Tjaša Zidarič, 2014

6. OPOMBE

7. KVALITETA PODATKOV

Natančnost centroida: **1 m - 3 m**

8. VPIS NOSILCA

Vpis dne: **17.6.2014**

Številka: **Rzd-01-14-00010-03**

Razlog: **pobuda**

9. SPREMEMBA NOSILCA

Sprememba dne:

Številka:

Razlog:

10. IZBRIS NOSILCA

Izbris dne:

Številka:

Razlog:

11. ZAZNAMKI